

ARTYKUŁY

JACEK GÓRSKI

PRZYCZYNEK DO HISTORII STAŁYCH I CZASOWYCH EKSPOZYCJI
W MUZEUM ARCHEOLOGICZNYM W KRAKOWIE**Key words:** museum, Archeological Museum in Kraków, history, exhibition**I. Powstanie muzeum i pierwsze wystawy**

W 1858 r. otwarto w Muzeum Starożytności w Krakowie pierwszą wystawę muzealną. Licząca ponad 170 lat historia krakowskiej placówki archeologicznej pozwala z długiej perspektywy spojrzeć na muzealne wystawy, zwłaszcza te o stałym charakterze. Niniejszy tekst może stanowić zaledwie przyczynek do ciekawej, mało znanej i rzadko poruszanej problematyki pracy muzealnej.

Muzeum Archeologiczne w Krakowie (dalej: MAK) powstało w 1850 r. jako Muzeum Starożytności Krajowych. Założyła je grupa osób z Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, skupiona w Oddziale Sztuk i Archeologii. W krótkich pracach konceptualizujących (styczeń-luty 1850), poprzedzających jego powstanie (Bęczkowska 2010, 76-78), brali udział: Karol Kremer (dyrektor budownictwa), Józef Muczowski (dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej), Wincenty Pol (poeta, profesor pierwszej katedry geografii UJ) i Teofil Żebrawski (architekt, inspektor komunikacji lądowych i wodnych). Zgodnie z sugestiami Pola, muzeum mogło pozyskiwać zabytki ... *1. przez dary, 2. przez zakupno, 3. za pomocą członków swoich, 4. przez przejęcie zbiorów prywatnych na skład i przechowanie...* (za: Bęczkowska 2010, 77). W owym czasie działania takie wpisywały się w szerszy kontekst regionalny (Kunysz 1987; Woźny 2018, *passim*). W ówczesnych warunkach, przy braku niepodległości, istotny był również polityczny aspekt kolekcjonowania zabytków ważnych dla historii narodu (Bąbiak 2014). W sensie ogólnym należy zgodzić się ze stwierdzeniem, że ...

Pod wpływem prądów romantyzmu w początkach XIX w. wzmogło się zainteresowanie przeszłością własnego kraju, zrozumienie znaczenia zabytków, w tym również archeologicznych, jako źródła do poznania przeszłości oraz potrzeba ich gromadzenia, przechowywania, udostępniania i naukowego opracowania (za: Radwański 1981, 7).

Akt założycielski pierwszego muzeum w Krakowie nosi datę 18 lutego 1850 r. (np. Rydzewski 2000, 7). Zgodnie z intencją Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, w ramach którego początkowo działało muzeum, miało być ono *skarbnicą pamiątek narodowych* (Rydzewski 2005a, 227). Pol i Kremer, korzystając ze wzorców duńskich, opracowali w 1850 r. swego rodzaju *vademecum*, które pełniło rolę instrukcji do poszukiwania, rozpoznawania i obchodzenia się ze „starożytnościami”. Nosiło ono nazwę *Odezwa Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Jagiellońskim połączonego w celu archeologicznych poszukiwań wraz ze Skazówką mogącą posłużyć za przewodnik w poszukiwaniach tego rodzaju* (Rocznik 1851, 123-155). Celem powyższej instrukcji, przedrukowanej w wielu pismach, było możliwie szerokie rozkolportowanie informacji o powstaniu instytucji zbierającej świadectwa przeszłości.

Poziom świadomości, czym jest zabytek archeologiczny, był w tym czasie bardzo różny – od naiwnych wizji, po bardzo świadome, zbliżone do współczesnych wyobrażeń (przeгляд poglądów na ten temat – Gąsowski 1970, 33-81). W tym kontekście warto zacytować jednego z naszych Ojców-założycieli, Karola Kremera: *...przedmioty, które każde*

z osobna mogą mieć bardzo mało wartości, nabierają ogromnej wagi, gdy są łączone w jedno, bo tak one nawzajem się tłumaczą i rozwidniają całą przeszłość narodu (Zaitz 1981, 16). W czasach, gdy rodziły się podstawy metodologii archeologicznej, zwrócenie uwagi na znaczenie kontekstu, a nie tylko na przedmiot jako element zbioru, było niezwykle ważną konstatacją (Chochorowska 2001, 13).

Wkrótce po założeniu Muzeum, Towarzystwo Naukowe Krakowskie podjęło inicjatywę zorganizowania w Krakowie pierwszej wystawy. 20 lutego 1858 r. powołano Komitet Wystawy, któremu przewodniczyli Antoni Zygmunt Helcl i Piotr Moszyński. W jego skład weszli ponadto: Karol Kremer, Józef Łepkowski, Franciszek Paszkowski, Paweł Popiel i Karol Rogawski (Lesiak-Przybył 2015, 31). „Wystawę starożytności i zabytków sztuki” otwarto uroczysto 11 września 1858 w pałacu Lubomirskich przy ul. Św. Jana 15. Trwała do 9 stycznia 1859 r. W tym czasie zwiedziło ją prawie 16 tys. osób (Zaitz 1981, 17). Organizatorzy wzorowali się najpewniej na otwartej dwa lata wcześniej w Warszawie wystawie starożytności. Były też i inne powody, m.in. coraz większe zainteresowanie sztuką i archeologią oraz dostrzeżenie potrzeby prowadzenia systematycznych badań naukowych i gromadzenia zabytków w „dzielnicy przedhistorycznej” (Lesiak-Przybył 2015, 30). Trzy, a później cztery sale zostały wypełnione eksponatami, z których zaledwie kilkadziesiąt odnosiło się wprost do tytułowej starożytności. Pozostałe były militariami, portretami i różnego rodzaju pamiątkami historycznymi (Radwański 1981, 7; Zaitz 1981, 17; Chochorowska 2001, 13; Lesiak-Przybył 2015, 32-33). W ostatniej z wymienionych publikacji szczegółowo opisano różne aspekty związane z pierwszą, specjalnie przygotowaną ekspozycją w Krakowie.

W 1861 r. zbiory Muzeum przeniesiono do nowego budynku Towarzystwa (ul. Sławkowska 17), gdzie w połowie lat 60. XIX w., na pierwszym piętrze urządzono wystawę. Zbiory archeologiczne znalazły się głównie w dziale starożytności przedchrześcijańskich wraz z przedmiotami antycznymi i słowiańskimi (Zaitz 1981, 17). Rok 1872 był szczególnie istotny. Towarzystwo Naukowe Krakowskie przekształciło się w Akademię Umiejętności. Muzeum wraz ze zbiorami stało się jej częścią. W tym samym roku zorganizowano kolejną wystawę starożytności, tym razem w pałacu biskupim w Krakowie. Zabytki zgromadzone w krakowskiej placówce były też wystawiane na wystawach w Bolonii (1871) i Budapeszcie (1876) w związku z Międzynarodowymi Kongresami Antropologii i Archeologii Przedhistorycznej (Radwański 1981, 8). W 1892 r., z okazji 400. rocznicy odkrycia Ameryki przez Krzysztofa Kolumba, zabytki peruwiańskie przekazane do Muzeum przez Władysława Klugera (Babraj 2008), były prezentowane na wystawie w Madrycie (Zaitz 1981, 18).

W 1891 r. doszło do przekształceń, w wyniku których powstało Muzeum Archeologiczne Akademii Umiejętności – samodzielna placówka, która wtedy posiadała już znaczne i spektakularne zbiory (por Zaitz 1981, 17-18). Kolejne 40 lat jego historii jest nierozzerwalnie związane z działalnością Włodzimierza Demetrykiewicza (1859-1937) wybitnego prahistoryka, prawnika – specjalisty w zakresie ochrony konserwatorskiej zabytków i formalnie pierwszego dyrektora Muzeum (od 1928 r.). Jego podejście do kwestii muzealnictwa archeologicznego i funkcji muzeum najlepiej ilustruje cytat z referatu wygłoszonego na III Zjeździe Historyków Polskich: *Muzea stanowią (...) rodzaj głównego ogniska i punktu centralnego dla całego ruchu naukowego na polu archeologii przedhistorycznej w danym kraju. O muzeum opierają się i z jego zbiorami ściśle wiążą się wykłady uniwersyteckie lub inne publiczne z zakresu tej umiejętności, o muzeum opierają się wszystkie umiejętne poszukiwania archeologiczne w kraju, naukowe badania uczonych krajowych i zagranicznych oraz cała działalność fachowych towarzystw naukowych, o muzeum opiera się wreszcie umiejętna i rozsądna ochrona wykopalisk zarówno obywatelska, jak i oficjalna konserwatorska. Za pośrednictwem muzeum i jego fachowego naukowego organu wiąże się wreszcie cały ruch naukowy archeologiczny danego kraju z światem uczonym za granicą* (za: Demetrykiewicz 1900, 4). Dobrze oddaje on zakres zainteresowań Demetrykiewicza, ale i ówczesny sposób postrzegania funkcji muzeów. Popularyzacja osiągnięć archeologii nie zaznaczyła się w znaczący sposób, co widoczne jest również w tytułach referatów na sesji, która odbyła się w 50 rocznicę Jego śmierci (Zaitz 1990b). Nie było to w ówczesnych czasach ewenementem. Wystawy pełniły rolę pomocniczą w funkcjonowaniu placówek o profilu archeologicznym. Warto też mieć na uwadze, że sytuacja Demetrykiewicza działającego w strukturze Akademii Umiejętności oraz podległych mu zbiorów archeologicznych była niekiedy bardzo trudna (Woźny 2018, 127 n.).

Powyższe nie oznacza, że późniejszy dyrektor nie dbał o wystawy. Niedługo po odzyskaniu niepodległości, wiosną 1920 r., zakupiono przeszklone gabloty z funduszy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, w które wyposażono sale wystawowe. Kilka lat później (1927) poszerzono ekspozycję, która nadal mieściła się w gmachu przy ul. Sławkowskiej 17 na pierwszym piętrze, o tzw. wielką salę posiedzeń. Przed wejściem na wystawę znajdował się posąg Światowida ze Zbrucza. Ekspozycja była typowa dla tamtych czasów – zabytki, ułożone chronologicznie, znajdowały się w przeszklonych szafach i gablotach. Wtedy też zamontowano brakujące oświetlenie elektryczne. W 1928 r. Muzeum było dostępne dla zwiedzających przez dwie godziny w każdy piątek (Woźny 2018, 388-389). Dwa miesiące po śmierci Demetrykiewicza (14 kwietnia 1937)

otwarto nową wystawę w 9 salach na pierwszym piętrze kamienicy przy ul. Św. Jana 22, co było związane z oddaniem nowej siedziby Muzeum w tym miejscu (Radwański 1981, 9; Zaitz 1981, 18-10).

W czasie II wojny światowej muzeum było zamknięte dla publiczności, ale wkrótce po jej zakończeniu, jeszcze we wrześniu 1945 r. ponownie otwarto wystawę, co było zasługą Tadeusza Reymana (1899-1955), który objął placówkę po Demetrikiwiczu. Ostatnim akordem związanym z wystawami w starej siedzibie było otwarcie nowych sal ekspozycyjnych w 1950 lub 1951 r. Powierzchnia ekspozycyjna wzrosła wtedy do 600 m² (Bielenin 1965, 217).

II. Nowe perspektywy w nowej siedzibie

Dynamiczne zmiany, w tym własnościowe, związane z zaprowadzaniem nowego ustroju w okresie powojennym nie ominęły Muzeum (wyczerpujące omówienie: Woźny 2013). W ich rezultacie stało się ono samodzielną placówką. Wtedy też rozpoczęto remont obecnej siedziby w kompleksie budynków przy ul. Senackiej 3. Po śmierci Reymana (1955), na krótko dyrektorem został Stefan Nosek (1909-1966). Od 1961 r. obowiązki te, do 1995 r., pełnił Kazimierz Radwański (1924-2015).

W miarę postępującego remontu Muzeum sukcesywnie przenosiło działalność do obecnej siedziby. Tymczasem w budynku przy ul. św. Jana 22 nadal prezentowano wystawę „Pradzieje Polski”. W 1961 r. odwiedziło ją 7636 osób, w tym 192 wycieczki (Bielenin, Lenkiewicz 1964). Trzy lata później, z przyczyn niezależnych od Muzeum, wystawę ograniczono do trzech sal (z ośmiu), a ostatecznie zamknięto ją 9 maja 1966 r. (Lenkiewicz 1967, 351). Miesiąc później (17 czerwca) uroczystie otwarto w gmachu przy ul. Senackiej pierwszą część stałej ekspozycji pt. *Starożytność i średniowiecze Małopolski* (Lenkiewicz 1967, 351). Dotyczyła ona epoki kamienia i wczesnej epoki brązu. Dwa kolejne etapy otwarto w latach 1968 i 1972. Autorem scenariusza był wybitny polski archeolog Aleksander Gardawski. Koncepcję plastyczną opracowali Maria Michajłow-Wałach i Stanisław Wałach (Rydzewski 2005b, 5). W ten sposób rozpoczęto nowy rozdział w edukacji archeologicznej, z dużą i nowoczesną (na owe czasy) wystawą. Mieściła się ona w salach, które również obecnie są przeznaczone na ekspozycję poświęconą problematyce pradziejowej. Zgodnie z panującą wówczas konwencją, na wystawie zgromadzono liczne zabytki będące głównie przejawami życia codziennego prahistorycznych społeczności. Zachowano układ chronologiczny – epok i kultur. Dla każdej z nich zaprezentowano najbardziej typowe zabytki pochodzące ze zbiorów muzealnych. Lektura tekstów na kolejnych planszach pozwalała zapoznać się z najdawniejszymi dziejami regionu.

Szczególne miejsce poświęcono rekonstrukcji hutnictwa żelaza w Górach Świętokrzyskich. Wystawa, z pewnymi modyfikacjami, czynna była do początków XXI w.

W latach 60. XX w. powstały jeszcze dwie stałe ekspozycje, związane z badaniami wykopaliskowymi prowadzonymi przez Muzeum. Pierwsza dotyczyła krakowskiego rynku, druga Nowej Huty. Wystawę *Dzieje Rynku Krakowskiego i kościoła św. Wojciecha* w podziemiach kościoła św. Wojciecha otwarto 17 X 1967 r. (Lenkiewicz 1969, 270). W wersji zmodyfikowanej jest ona czynna do dziś i prezentuje, w formie archeologicznego skansenu *in situ*, dzieje najważniejszego placu handlowego w Krakowie - polokacyjnego Rynku Głównego oraz kościoła św. Wojciecha, który funkcjonuje w tym miejscu od przeszło 1000 lat. Wystawa *Pradzieje Nowej Huty* była ekspozycja w sali św. Michała do lat 90. minionego stulecia. Stała charakter uzyskała też, pierwotnie czasowa wystawa *Pokaz zabytków śródziemnomorskich*.

Przełom XX i XXI w. zaznaczył się w dotychczasowym sposobie ekspozycji muzealnych zabytków. W 2000 r. otwarto wystawę *Bogowie Starożytnego Egiptu* autorstwa Hanny Szymańskiej i Krzysztofa Babraj, która wyróżnia się nie tylko starannym doбором prezentowanych zabytków, ale również oryginalną aranżacją. Stylizowane gwiazdy na suficie sali niebieskiej nawiązują do bogini Nut. Sala zielona symbolizuje przyrodę i krajobraz egipskich oaz. Trzecia, brązowa sala (barwa ochry), ma przypominać egipski barwnik i ziemię wypaloną słońcem. Światłowodowe oświetlenie punktowe stwarza nie tylko niepowtarzalny nastrój, ale i nie naraża zabytków na zbyt wysoką temperaturę i nadmierne oświetlenie (Babraj, Szymańska 2000). Ekspozycja otrzymała prestiżową nagrodę Sybilli przyznaną przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Po 1995 r. narastało w środowisku pracowników Muzeum przekonanie, że należy wymienić stałą wystawę poświęconą prahistorii i średniowieczu Małopolski. Dotychczasowa ekspozycja była częściowo zdezaktualizowana pod względem merytorycznym, archaiczna ze względu na sposób ekspozycji i użyte środki wyrazu. Nowa odsłona najdawniejszych dziejów regionu miała być nowatorska pod względem formy przekazu i sposobu ekspozycji (Rydzewski 2005, 5). Została przygotowana wg scenariusza pracowników Muzeum - Anny Dagnan-Ginter i Mirosława Zajęca. Kuratorem wystawy był ówczesny dyrektor Jacek Rydzewski. Oryginalna scenografia i aranżacja jest autorstwa Małgorzaty i Macieja Radnickich. Ostateczna koncepcja była też efektem ożywionej dyskusji, która toczyła się wśród pracowników Muzeum. Głównym elementem porządkującym narrację był oczywiście czas. Skoncentrowano się na dwunastu przełomowych dla rozwoju cywilizacyjnego datach, w ramach których ukazano wybrane

zagadnienia problemowe: środowisko przyrodnicze, zdobywanie pożywienia, mieszkanie, strój, ozdoby, uzbrojenie, wytwórczość, wymianę i obrządek pogrzebowy z elementami sztuki i wierzeń. Nasycenie wystawy treścią pozwala opowiedzieć na jej podstawie różne aspekty działalności społeczności pradziejowych i średniowiecznych. Oryginalnych zabytków wystawiono relatywnie niewiele, a ich miejsce zajęły rekonstrukcje postaci i strojów oraz przedmiotów, mapy, makiety i animacje komputerowe. Wzbudziła ona kontrowersje w środowisku archeologów i wywołała dyskusję (Michalski 2005; Książczyńska 2005; Dagnan-Ginter *et al.* 2005). Świadomie bowiem wystawę przygotowano dla przeciętnego odbiorcy, a nie dla prehistoryka. Również ta wystawa uzyskała nagrodę Sybilli.

III. Zabytek archeologiczny w roli eksponatu na wystawach czasowych

Standardowe zabytki archeologiczne nie są wdzięcznymi eksponatami. Zwykle są to małe, słabo zachowane przedmioty codziennego użytku wykonane z powszechnie dostępnych surowców. Przeznaczenie tych artefaktów nie jest znane większości współcześnie odwiedzających wystawy. Niewątpliwym ich atutem jest pochodzenie z odległego czasu, którego głębia jest trudna do wyobrażenia dla przeciętnego człowieka.

Obecnie Muzeum Archeologiczne w Krakowie posiada w swoich zasobach ponad 773000 muzealiów o walorach ekspozycyjnych. Pozyskiwanie nowych kolekcji i pełnowartościowych materiałów archeologicznych pochodzących z wykopalisk od początku istnienia muzeum było ważnym elementem jego działalności i strategii działania (Chochorowska 2001). Znaczna część, niekiedy bardzo cennych zbiorów pochodzi jeszcze z XIX w. i jest świadectwem nie tylko działania i ofiarności ówczesnych prahistoryków, amatorów i ludzi dobrej woli, ale też ówczesnego stanu wiedzy z zakresu archeologii i muzealnictwa. Zabytek archeologiczny przeszedł długą drogę – od tajemniczego przedmiotu z odległej i nieokreślonej przeszłości do wieloaspektowego źródła informacji o człowieku oraz środowisku, w którym żył i działał. Obecnie prowadzone, nowoczesne badania wykopaliskowe dostarczają przede wszystkim zabytków o charakterze masowym oraz zestawu źródeł pomocniczych (ekofaktów). Liczba muzealiów o walorach ekspozycyjnych jest niewielka. Dla archeologa współcześnie wydobyte źródła, w porównaniu z tymi z dawniej prowadzonych eksploracji, są bardziej kompletne, różnorodne - zintegrowane z kontekstem. Obecny sposób postrzegania źródła archeologicznego, wraz z całym kulturowym i przyrodniczym „zapleczem”, czyni go prawie wyłącznie źródłem informacji. Z tego punktu widzenia większość zabytków

archeologicznych wykazuje cechy archiwaliów (ten sposób postrzegania zawdzięczam wielu rozmowom z p. Elżbietą Chochorowską, za którą to możliwość jestem bardzo wdzięczny), a ich wartości muzealne i ekspozycyjne są zdecydowanie mniejsze (Górski 2016, 111). Jest to duże wyzwanie dla autorów scenariuszy i scenografów.

Równoległe ze zmianą definicji zabytku archeologicznego, zmieniał się również sposób jego ekspozycjonowania. Przez długi czas zabytki były zamknięte w przeszklonych szafach, a ekspozycje sprawiały wrażenie magazynów otwartych dla zwiedzających. Taki charakter miała muzealna ekspozycja do lat 60. XX w. Już wtedy środowisko krakowskich muzealników archeologicznych zdawało sobie sprawę, że jest to archaiczny sposób prezentacji. Świadczy o tym fakt organizacji już wówczas wielu objazdowych wystaw czasowych o charakterze edukacyjnym, np. *Rozwój społeczeństw pierwotnych i starożytnych w świetle archeologii, Narzędzia, broń i ozdoby epok archeologicznych czy Badania archeologiczne na Rynku krakowskim* (Bielenin 1965, 224). Tylko w 1963 r. pierwszą z tych ekspozycji zaprezentowano w Krakowie, Miechowie, Chrzanowie, Słomnikach, Olkuszu, Nowym Sączu, Starym Sączu, Myślenicach, Andrychowie, Wadowicach, Bochni i Dobczycach. Dalsze wystawy prezentowano w krakowskich szkołach, wspomagały one nauczanie historii i były połączone z odczytami popularnonaukowymi prowadzonymi przez pracowników Muzeum (Lenkiewicz 1965, 228).

Wystawy czasowe, ze względu na swój charakter, mogą być barometrem odzwierciedlającym aktualne tendencje wystawiennicze. Z tego samego powodu mogą być na nich testowane nowinki techniczne lub „modne” rozwiązania aranżacyjne. Z pewnością jednym z najważniejszych zabiegów wystawienniczych, które mają wprowadzić widza w zagadnienie, jest „opowieść”. Świadczy o tym przede wszystkim popularność muzeów oferujących wystawy narracyjne, których przykładem może być Muzeum Powstania Warszawskiego.

Dla większości tematycznych ekspozycji archeologicznych narracyjny sposób ekspozycji wydaje się najbardziej odpowiedni. Jedną z pierwszych wystaw, w których świadomie zdecydowano się na opowiadanie *...smutnej rodzinnej historii z „wyższych sfer”* (za: Rydzewski 1999, 5) nosiła tytuł *Tutanchamon ukraińskich stepów* (Chochorowski *et al.* 1999). Była ona pokłosiem sukcesu wykopaliskowego podczas badań scytyjskiego kurhanu w Ryżanówce (Ukraina). Opowieścią o wykopaliskach, archeologach i wynikach ich prac jest z kolei wystawa *Archeologiczna autostrada - wykopaliska przy wielkich inwestycjach drogowych pod Krakowem*. Została przygotowana przez Alberta Zastawnego i Justynę Rodak (autorzy scenariusza) oraz Marka Grossego (strona plastyczna). Dzięki modułowemu przygotowaniu aranżacji możliwy jest jej transport i montaż poza siedzibą

muzeum. Cieszyła się dużym powodzeniem - od 2012 r. zaprezentowano ją w kilkunastu miastach w Polsce, a następnie w czterech miastach Ukrainy (Lwów, Kijów Połtawa i Mikołajów).

Ostatnie lata przyniosły znaczące zmiany jakościowe w sposobie tworzenia wystaw własnych. W latach 2016 i 2017 przygotowano dwie wystawy zmieniające wyraźnie dotychczasowe schematy wystawiennicze w Muzeum. Były to: *Chrzest 966 - oblicza chrystianizacji i Mieszkańska kultura palenia tytoniu. Fajki w nowożytnej tradycji i obyczajowości mieszkańców Krakowa*. Autorami pierwszej z nich byli Jacek Górski i Cezary Kałużny, a drugiej Jakub Puziuk. Ciekawe i oryginalne koncepcje plastyczne w obu przypadkach opracował Marek Grosse. Zmiany jakie zaszły w stosunku do tworzenia wystaw czasowych najlepiej oddaje cytat: *Naszym zamysłem było też przełamanie pewnego stereotypu wystaw o tematyce archeologicznej, na których zabytek pełni najczęściej statyczną funkcję informacyjną. Staraliśmy się, aby na naszej wystawie artefakt był nie tylko głównym aktorem, ale i współtworzył scenografię oraz był jej elementem. Zgromadzone eksponaty oraz ich kopie i rekwizyty umieszczone w odpowiedniej aranżacji,*

z wykorzystaniem wielkoformatowych banerów współtworzą klimat stylistyczny kolejnych opowieści i ilustrują różne aspekty chrystianizacji. Uzupełnieniem jest stosowna muzyka, nastrojowe światło i zapachy (za: Górski, Kałużny 2016, 12-13).

W powyższym nurcie mieściła się też jubileuszowa wystawa w Muzeum Archeologicznym w Krakowie pt. *Od kolekcjonerstwa do muzealnictwa. 160-lecie pierwszej wystawy w Muzeum Archeologicznym w Krakowie*. Powstała ona w rocznicę pierwszej wystawy w Krakowie pokazywanej publiczności w połowie XIX w. Była nie tylko ukłonem w stosunku do naszych antenatów, którzy zakładając Muzeum Starożytności Krajowych, wpisali w jego misję również działalność ekspozycyjną. Ukazała nie tylko długą drogę, jaką przeszło postrzeganie zabytku archeologicznego i sposobu jego eksponowania, ale też niesłyszany rozwój archeologii - od amatorskiego zbierania „starożytności” do wyspecjalizowanej dziedziny wiedzy wykorzystującej najnowsze zdobycze nauki i techniki.

*Muzeum Archeologiczne w Krakowie
Uniwersytet Papieski im. Jana Pawła II*

LITERATURA

- Babraj K.
2008 *Peruwiańskie zbiory Władysława Klugera*, folder z wystawy, Muzeum Archeologiczne w Krakowie.
- Babraj K., Szymańska H.
2000 *Bogowie starożytnego Egiptu*, Kraków.
- Bąbiak G. P.
2014 *Od Puław do Rapperswilu. Polityczne aspekty kolekcjonerstwa polskiego w XIX w.*, [w:] K. Kludkiewicz, M. Mencfel (red.), *Miłośnictwo rzeczy. Studia z historii kolekcjonerstwa na ziemiach polskich w XIX wieku*, Warszawa, 44-61.
- Bęczkowska U.
2010 *Wincenty Pol a początki instytucjonalnej opieki nad zabytkami sztuki w Polsce*, [w:] K. Grodzińska, A. Kotarba (red.), *Wincenty Pol (1807-1872) w służbie nauki i narodu*, Kraków, 71-95.
- Bielenin K.
1965 *XX-lecie działalności Muzeum Archeologicznego w Krakowie (1945-1963)*, Materiały Archeologiczne 6, 215-225.
- Bielenin K., Lenkiewicz T.
1964 *Kronika*, Materiały Archeologiczne 5, 235-246.
- Chochorowska E.
2001 *Zbiory Krakowskiego Muzeum Archeologicznego dawniej i dziś*, Materiały Archeologiczne 32, 13-18.
- Chochorowski J., Rydzewski J., Skoryj S.
1999 *Wielki Kurhan Ryżanowski. Przewodnik po wystawie „Tutanchamon ukraońskich stepów”*, Kraków.
- Dagnan-Ginter A., Rydzewski J., Zając M.
2005 *Odpowiedź na recenzję wystawy w krakowskim Muzeum Archeologicznym*, Archeologia Żywa 31, 45-48.
- Dematrykiewicz W.
1900 *Warunki pracy naukowej na polu archeologii przedhistorycznej w Polsce i kwestya ich zasadniczej poprawy*, [w:] *Pamiętnik III Zjazdu Historyków Polskich w Krakowie, cz. I, Referaty*, Kraków, 1-12.
- Gąsowski J.
1970 *Z dziejów polskiej archeologii*, Warszawa.
- Górski J.
2016 *Muzeum Archeologiczne w Krakowie wobec napływu masowych zabytków*, [w:] S. Czopek, J. Górski (red.), *Między nauką a popularyzacją. Muzea i parki archeologiczne*, Kraków, 103-114.
- Górski J., Kałużny J. C.
2016 *Wystawa czasowa »Chrzest 966 - oblicza chrystianizacji« w Muzeum Archeologicznym w Krakowie*, [w:] A. Tyniec (red.) *Chrzest 966 - Oblicza chrystianizacji/Baptism 966 - Faces of Christianization. Wystawa czasowa/Temporary exhibition*, Kraków, 11-16.
- Książczyńska A.
2005 *Wystawa stała w Muzeum Archeologicznym w Krakowie*, Archeologia Żywa 31, 42-45.
- Kunysz A.
1987 *Początki muzealnictwa na ziemiach polskich ze szczególnym uwzględnieniem muzealnictwa galicyjskiego*, Rocznik Historyczno-Archiwalny 4, 3-24.
- Lenkiewicz T.
1965 *Działalność Muzeum Archeologicznego w Krakowie w 1963 r.*, Materiały Archeologiczne 6, 226-229.
1966 *Działalność Muzeum Archeologicznego w Krakowie w 1964 r.*, Materiały Archeologiczne 7, 294-297.
1968 *Działalność Muzeum Archeologicznego w Krakowie w 1966 r.*, Materiały Archeologiczne 9, 347-352.
1969 *Działalność Muzeum Archeologicznego w Krakowie w 1967 r.*, Materiały Archeologiczne 10, 263-271.
- Lesiak-Przybył B.
2015 *Wystawa Starożytności i zabytków sztuki w Krakowie w 1858 roku. Z „Dziennika” Aleksandry Czechówny*, Rocznik Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie 60, 29-40.
- Michalski J.
2005 *Idzie nowe...*, Archeologia Żywa 31, 41.
- Radwański K.
1981 *130 rocznica powstania Muzeum Archeologicznego w Krakowie (historia i dzień dzisiejszy Muzeum)*, Materiały Archeologiczne 21, 7-15.
- Rocznik
1851 *Rocznik TNK* 20: 1851, 123-155.
- Rydzewski J.
1999 *Wstęp*, [w:] *Wielki Kurhan Ryżanowski. Przewodnik po wystawie „Tutanchamon ukraońskich stepów”*, Kraków, 4-6.
2000 *Jubileusz Muzeum Archeologicznego w Krakowie*, [w:] *150 lat Muzeum Archeologicznego w Krakowie*, Kraków, 7-8.
2005a *Historia Muzeum*, [w:] J. Rydzewski (red.), *Pradzieje i wczesne średniowiecze Małopolski. Przewodnik po wystawie. Katalog zabytków*, Kraków, 223-244.
2005b *Wstęp*, [w:] J. Rydzewski (red.), *Pradzieje i wczesne średniowiecze Małopolski. Przewodnik po wystawie. Katalog zabytków*, Kraków, 5-9.

Woźny M.

2013 *W nurcie przemian. Starania o lokum dla krakowskiego Muzeum Archeologicznego w latach 1945-1958*, Rocznik Krakowski 79, 181-196.

2018 *Włodzimierz Demetrykiewicz (1857-1937). Prehistoryk z przełomu epok*, Kraków.

Zaitz M.

1981 *Zestawienie ważniejszych wydarzeń z historii Muzeum Archeologicznego w Krakowie*, Materiały Archeologiczne 21, 16-23.

1990a *Działalność Włodzimierza Demetrykiewicza w sprawie pozyskania zabytków z Litwy i Białorusi*, Materiały Archeologiczne 25, 231-233.

1990b *Sesja poświęcona Włodzimierzowi Demetrykiewiczowi w 50-tą rocznicę śmierci*, Materiały Archeologiczne 25, 210.

The exhibitions in the history of the Archeological Museum in Kraków (an outline)
Summary.

I. Founding the museum and first exhibitions

In the year 1858 the first exhibition was opened in the Museum of Antiquities in Kraków. The almost 170-year-long history of the archaeological museum in Kraków allows for looking at its exhibitions, especially the permanent ones, from a perspective. This text can merely be a contribution to the interesting though little known and even less often addressed issues of museum work.

The Archaeological Museum in Kraków (AMK) was established in the year 1850 as the Museum of National Antiquities. It was founded by a group of people from the Kraków Scientific Society (KSS), belonging to the Division of Art and Archaeology.

The foundation act of the first museum in Kraków is dated 18 February 1850. According to the plan of KSS within which the museum initially functioned, it was to be *a treasury of national mementoes*. Following Danish models, in the year 1850, Pol and Kremer prepared a kind of 'vademecum' to serve as a manual while searching for, identifying and handling "antiquities".

The level of awareness of what an archaeological artifacts was varied at that time – from naive visions to very knowledgeable ones, the latter resembling our current notions. In the times when the foundations of archaeological methodology were begin established, drawing attention to the significance of the context, and not merely the object as an element of a set, was an extremely important observation.

Soon after establishing the Museum, KSS decided to organise the first exhibition in Kraków. On February 20, 1858, the Exhibition Committee was appointed. *The exhibition of antiquities and art objects* was formally opened on September 11, 1858, in the Lubomirski Palace at 15 Św. Jana Street. It lasted till January 9, 1859, and during that time it was visited by almost 16 thousand people. The organisers seem to have followed the model of the exhibition of antiquities opened in Warsaw two years earlier. There were also other reasons, e.g. the growing interest in art and archaeology, and perceiving the need to carry out systematic scientific research and collect artifacts in the „prehistoric discipline”. Three, and later four rooms were filled with exhibits of which merely a few dozen were directly related to the title antiquity. The other included military items, portraits and a variety of historic mementoes. Various aspects connected with the first, specially prepared exhibition

in Kraków were described in detail in the last of the aforementioned publications.

In 1891, further transformations took place, as a result of which the Archaeological Museum of the Academy of Learning was created – an independent institution which could already boast of having considerable and impressive collections.

After regaining independence, in the spring of 1920, glass showcases for exhibition rooms in the Museum were purchased using the funds of the Ministry of Religious Beliefs and Public Enlightenment. A few years later (1927) to the exhibition which still occupied the first floor of the edifice at 17 Sławkowska St., was added the so called the great session room. The statue of Światowid from Zbrucz stood in front of the entrance to the exhibition. The display was typical for those times – chronologically arranged artifacts were placed in glass showcases and cabinets.

During World War II, the museum was closed to the public, but soon after the war ended, already in September 1945, exhibitions were opened again, for which the credit is due to Tadeusz Reyman (1899-1955), who became the curator after Demetrykiewicz. The last stage connected to exhibitions at the former location was opening new exhibition rooms in 1950 or 1951. The exhibition area increased then to 600 m².

II. New perspectives in the new location

Dynamic changes, including ownership issues, associated with the introduction of a new political system during the post-war period did not pass by the Museum. As a result of those it became an independent institution and the renovation commenced in its current location in the building complex at 3 Senacka Street.

As the renovation progressed, the Museum successively moved its activity to the present location. 17 June 1966, the first part of the permanent exhibition entitled *Antiquity and the Middle Ages in Lesser Poland* was officially opened in the building in Senacka Street. The author of the scenario was an eminent Polish archaeologist, Aleksander Gardawski. The visual arts concept was prepared by Maria Michajłow-Wałach and Stanisław Wałach. Thus opened a new chapter in archaeological education, with a large and modern (for the times) exhibition. The chronological arrangement – of epochs and cultures was preserved. For each of them the most typical artifacts from the museum collections were presented. Perusing texts on subsequent display-boards allowed

for learning about the oldest history of the region. A special place was devoted to the reconstruction of iron metallurgy in the Świętokrzyskie Mountains. With some modifications the exhibition was open until the beginning of the 21st century.

During the 1960s, two more permanent exhibitions were created, related to the excavation research carried out by the Museum. The first concerned the main square in Kraków, and the other the Nowa Huta district. The exhibition entitled *History of the Main Square in Kraków and the Church of St. Wojciech* opened in the vault of the St. Wojciech's church. In a modified version it has been open until today and presents, in the form of an archaeological museum *in situ*, the history of the most important market place in Kraków - post-foundation Main Square, and the church of St. Wojciech which has functioned on this site for over 1000 years. The exhibition entitled *Pre-history of Nowa Huta* was displayed in St. Michael's Room until the 1990s. The originally temporary exhibition *Mediterranean artifacts* also acquired the permanent status.

The turn of the 20th and 21st century marked a change in the previous way of exhibiting museum collections. In the year 2000, an exhibition was opened entitled *Gods of Ancient Egypt* prepared by Hanna Szymańska and Krzysztof Babraj, which stands out not only because of the careful selection of presented artifacts, but also because of its original arrangement.

The new version of the oldest history of the region was to be innovative with regard to forms of conveying information and the manner of display. It was staged according to a scenario prepared by the Museum employees - Anna Dagnan-Ginter and Mirosław Zajac. The original settings and arrangement were designed by Małgorzata and Maciej Radnicki. The final concept was also the result of a heated discussion that took place among Museum employees. Naturally, time was the main element ordering the narrative. It was concentrated on twelve dates crucial for the development of civilisation, within which the following selected issues were presented: natural environment, obtaining food, dwelling places, clothes, ornaments, weaponry, manufacture, exchange and burial rituals with elements of art and beliefs. Filling the exhibition with content allows for using it as a basis for presenting various aspects of the activity of prehistoric and medieval communities. There are relatively few original artifacts on display, and their place was taken by reconstructions of people, clothes and objects, maps, models and computer animations.

III. Archaeological artefact as an exhibit on temporary exhibitions

Standard archaeological artifacts are not attractive exhibits. Usually they are small, poorly preserved

items of everyday use, made from commonly available materials. The purpose of those historic objects is no longer known to the majority of contemporary museum visitors. Their unquestionable asset is the fact that their origins date back to a distant past, the depth of which is difficult to imagine for an average person.

The present way of perceiving archaeological sources, with the entire cultural and natural "background", makes them almost exclusively a source of information. From such a viewpoint, most archaeological artifacts can boast those features, though their museum and exhibition value is much lower. It poses a significant challenge for authors of scenarios and set designers.

Simultaneously with the change in the definition of an archaeological artefact, there changed the manner of exhibiting it. For a long time, historic objects were locked in glass cabinets, and exhibitions gave the impression of storehouses opened for visitors. That was the form of museum exhibitions until the 1960s. Even then, the environment of Kraków museologists and archaeologists was aware that it was an archaic way of presenting artifacts. It is confirmed by the fact, that even then numerous temporary travelling exhibitions of educational character were organised, e.g. *Development of primitive and ancient communities in the light of archaeology, Tools, weapons and ornaments of archaeological epochs* or *Archaeological research of the Market Square in Kraków*.

Because of their character temporary exhibitions can serve as a barometer reflecting the current exhibition tendencies. For the same reason they can be used for testing technological novelties or "fashionable" arrangement solutions. One of the crucial exhibition approaches which are to introduce the viewer to the subjects is certainly "narration". It is confirmed by the popularity of museums offering narrative exhibitions, an example of which is the Museum of the Warsaw Uprising.

For the majority of topical archaeological exhibitions the narrative manner of presentation seems the most appropriate. One of the first exhibitions where it was deliberately decided to tell *...a sad family story from the "high society"* (after: Rydzewski 1999, 5) was entitled *Tutankhamun of Ukrainian Steppes*. It was the outcome of the successful excavation work during the research on a Scythian barrow in Ryzhanivka (Ukraine). Another story, this time about excavations, archaeologists and results of their work is the exhibition *Archaeological motorway - excavations carried out during intensive road investments near Kraków*. It was prepared by Albert Zastawny and Justyna Rodak (authors of the scenario) and Marek Grosse (visual arts). Due to the module character of the display it is possible to transport and reassemble it outside the museum.

In recent years, considerable changes were introduced in the quality of creating own exhibitions. In the years 2016 and 2017, two exhibitions distinctly changing the previously applied exhibition principles were prepared in the Museum. Those were: *Baptism 966 - faces of Christianisation* and *Bourgeois culture of smoking tobacco. Pipes in the modern tradition and mores of Kraków inhabitants*. The authors of the first were Jacek Górski and Cezary Kałużny, and of the second Jakub Puziuk. In both cases the interesting and original artistic concepts were prepared by Marek Grosse. The changes that have taken place with regard to staging temporary exhibitions are best reflected in the following quotation: *It was our aim to break with a certain stereotype of archaeological exhibitions in which an artefact merely served a static informative function. We were trying not only to make an artefact the main actor of our exhibition, but also to make it co-create the setting and be its element. Accumulated exhibits, their copies and prompts appropriately arranged using large-scale banners help*

to create the stylistic ambience of subsequent stories and illustrate diverse aspects of Christianisation. They are complemented by suitable music, atmospheric illumination and scents (after: Górski, Kałużny 2016, 12-13).

The most recent AMK exhibition, entitled: *From collecting to museology. 160th anniversary of the first exhibition in the Archaeological Museum in Kraków* fits well into the above mentioned trend. It was organised on the anniversary of the first exhibition in Kraków opened to the public in the mid-19th century. It is not merely a tribute paid to our ancestors who, by establishing the Museum of National Antiquities, inscribed exhibition activity into its mission. Not only does it show the long way the perception of an archaeological artefact and the manner of displaying it has come, but also the unbelievable progress of archaeology - from amateurish collecting of "antiquities" to the highly specialized discipline of science using the latest developments in science and technology.

Ryc. 1. Pierwsza strona katalogu „Wystawy starożytności i zabytków sztuki” zorganizowanej w 1858 r. w Krakowie (zbiory: Archiwum Muzeum Archeologicznego w Krakowie)

Fig. 1. The first page of the catalog „Exhibitions of antiquity and art monuments” organized in 1958 in Kraków (collections: Archives of the Archaeological Museum in Kraków)

Ryc. 2. Fragment prahistorycznej ekspozycji Muzeum Archeologicznego PAU z końca lat 20. XX w. (fot. ze zbiorów Muzeum Archeologicznego w Krakowie)

Fig. 2. Fragment of the prehistoric exhibition of the Archaeological Museum of the 1920s (collections: Archives of the Archaeological Museum in Kraków)

Ryc. 3. Fragment prahistorycznej ekspozycji Muzeum Archeologicznego PAU z 1946 r.
(fot. ze zbiorów Muzeum Archeologicznego w Krakowie)

Fig. 3. Fragment of the prehistoric exhibition of the Archaeological Museum of the 1946
(collections: Archives of the Archaeological Museum in Kraków)

Ryc. 4. Fragment prahistorycznej ekspozycji Muzeum Archeologicznego w Krakowie z 2004 r.
(fot. R. Łapanowski, zbiory: Muzeum Archeologiczne w Krakowie)

Fig. 4. The first page of the catalog "Exhibitions of antiquity and art monuments" from 2004.
in Kraków (collections: Archives of the Archaeological Museum in Kraków)

Ryc. 5. Fragment ekspozycji Chrzest 966 – oblicza chrystianizacji w Muzeum Archeologicznym w Krakowie w 2016 r.
(fot. A. Susuł, zbiory: Muzeum Archeologiczne w Krakowie)

Fig. 5. Fragment of the exhibition Baptism 966 – faces of Christianization at the Archaeological Museum in Krakow in 2016. (photo A. Susuł, collections: Archaeological Museum in Kraków)

Ryc. 6. Fragment ekspozycji Mieszkańska kultura palenia tytoniu. Fajki w nowożytnej tradycji i obyczajowości mieszkańców Krakowa w Muzeum Archeologicznym w Krakowie w 2017 r.
(fot. A. Susuł, zbiory: Muzeum Archeologiczne w Krakowie)

Fig. 6. Fragment of the exhibition Bourgeois culture of smoking. Pipes in modern tradition and customs residents of Kraków at the Archaeological Museum in Kraków in 2017
(photo A. Susuł, collections: Museum Archaeological in Kraków)

Ryc. 7. Fragment ekspozycji Od kolekcjonerstwa do muzealnictwa. 160-lecie pierwszej wystawy w Muzeum Archeologicznym w Krakowie w Muzeum Archeologicznym w Krakowie w 2018 r. (fot. A. Susuł, zbiory: Muzeum Archeologiczne w Krakowie)

Fig. 7. Fragment of the exhibition From collecting to museology. 160th anniversary of the first exhibition at the Archaeological Museum in Kraków in 2018. (photo A. Susuł, collections: Archaeological Museum in Kraków)

Ryc. 8. Fragment ekspozycji Od kolekcjonerstwa do muzealnictwa. 160-lecie pierwszej wystawy w Muzeum Archeologicznym w Krakowie w Muzeum Archeologicznym w Krakowie w 2018 r. (fot. A. Susuł, zbiory: Muzeum Archeologiczne w Krakowie)

Fig. 8. Fragment of the exhibition From collecting to museology. 160th anniversary of the first exhibition at the Archaeological Museum in Kraków in 2018. (photo A. Susuł, collections: Archaeological Museum in Kraków)